

Seveda vsebujejo Mihaličevi spomini še vrsto drugih drobnih podatkov, zanimivih za gospodarsko in siceršnje zgodovino te slikovite zasavske vasice in za poznavanje načina vaškega življenja v polpreteklih časih, zato bi jih bilo vredno v celoti objaviti.

Kajetan Gantar
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Ocene in poročila

Zlata Pirnat-Cognard:
Pregled mladinskih književnosti
jugoslovanskih narodov (1945–1968)
Ljubljana 1980, 478 str.

Zlata Pirnat-Cognard se je na slovenskem knjižnem trgu pojavila najprej kot mladinska pisateljica, doslej s tremi knjižnimi izdajami: Teta Ljuba (1965), Obisk v Velikem mestu (1968) in Maček Peregrin (1970). Da pa avtorico besedna ustvarjalnost za mladino zanima tudi z vidika literarne vede, dokazuje njeno obsežno delo *Pregled mladinskih književnosti jugoslovanskih narodov (1945–1968)*.

Pojavu, da ustvarjalec, ki piše za mladino, o tej veji književnosti razmišlja tudi na ravni literarne kritike in esejistike oziroma iz literarnoteorične ali literarnozgodovinske optike, temu pojavu lahko na Slovenskem sledimo tja do Levstika in še dlje v preteklost; v zadnjem desetletju pa je ta »hkratni« ustvarjalčev vidik še zlasti pogost, predvsem pa pomembno nespregledljiv s strokovnega vidika. Ugotavljamo namreč lahko, da gre za sluzga za opazen dvig strokovne zavesti in ravni pri obravnavanju mladinske književnosti na Slovenskem v veliki meri prav nekaterim najizrazitejšim sodobnim besednim ustvarjalcem kot so Niko Grafenauer, Jože Snoj, Kajetan Kovič in Dane Zajc. Le-ti so namreč po eni strani s svojo ustvarjalno inovativnostjo odločilno prevetrili slovensko mladinsko književnost, obenem pa s svojimi kritičnimi in esejističnimi razmišljanji ter literarnoteoričnimi razpravami razširili in poglobili strokovne poglede nanjo; s tem pa so prispevali tehtne temelje za poetiko mladinske književnosti, ki se na Slovenskem postopoma šele oblikuje.

Kakšen delež k dosedanji ravni preučevanja pa prispeva obsežno delo Zlate Pirnat-Cognard? Katere probleme, ki so za obravnavanje mladinske književnosti bistvenega pomena, odpira, in kako se jih loteva? Katere vrzeli zapolnjuje na področju preučevanja slovenske mladinske književnosti, na področju torej, ki razkriva, kar

zadeva dosedanje obravnave, izrazito nesistematičnost, se pravi razpon od popolnih »belih lis« preko bio-bibliografskih preddel in orisnih zasnutkov, do temeljitejših parcialnih obravnav, pa tudi posameznih raziskav na znanstveni ravni?

Osnova za *Pregled mladinskih književnosti jugoslovanskih narodov (1945–1968)* je bila doktorska disertacija, ki jo je avtorica zagovarjala na sorbonski univerzi leta 1975.¹ Pred seboj imamo torej delo, ki ima ambicije znanstvene razprave. To dejstvo pa upravičeno vzbuja v bralcu ustrezna strokovna pričakovanja, saj smemo domnevati, da avtorica svojemu delu ni odvzela temeljnih znanstvenih razsežnosti, ko ga je oblikovala za slovensko predstavitev v matični deželi literatur, ki jih obravnava.

Avtorica se je odločila za vrstno-zvrstni vidik pri razporeditvi gradiva, znotraj te razporeditve pa za kronološki princip. Tako je mladinsko leposlovje v Jugoslaviji v letih 1945–1968 najprej razporedila v naslednja poglavja: I. Poezija, II. Pravljica, pripovedka in druga krajša proza, III. Mladinska povest in druga daljša proza.² V okviru vsakega poglavja nato v istem zaporedju obravnava: A-srbska, bosanska (bosansko hercegovaška) in črnogorska besedila, B-hrvatska besedila, C-slovenska besedila, Č-makedonska besedila. Pri tem se avtorica v okviru vsakega poglavja najprej orisno dotakne obdobja pred letom 1945, nato pa se posveti analizi literarnega ustvarjanja v letih 1945–1968. Razpravo zaključujejo vsake ugotovitve, v katerih avtorica povzema izsledke svoje obravnave. Dodana so še naslednja tri poglavja: biobibliografije besednih ustvarjalcev in avtorjev strokovnih del, ki se pojavljajo v razpravi, sledi seznam jugoslovanskega mladinskega leposlovja, ki je izšlo v letih 1945–1968, in je razporejeno po istih poglavjih

¹ »La littérature de jeunesse des pays yougoslaves de 1945 à 1968«.

² Dramatike za mladino razprava ne obravnava in te začetke tudi ne utemeljuje.

kot razprava sama, in slednjič bibliografija uporabljenih strokovnih del o problematiki mladinske književnosti.

Delo že na prvi pogled, že po svoji zajetnosti (478 strani), pomeni nespregledljiv strokovni dogodek na področju pisanja o mladinski književnosti pri nas. Na Slovenskem in tudi v jugoslovanskem prostoru je to delo prvo, ki si prizadeva zajeti v sistematično obravnavo tako široko časovno obdobje v tako razsežnih geografskih koordinatah. Osrednji razpravi dodana poglavja z bibliografskimi podatki in s seznamami literarnih del ter strokovne literature, nudijo uporabniku veliko število na enem mestu zbranih informacij. Obenem pa delo Zlate Pirnat-Cognard kot razprava na disertacijski ravni po svoji zasnovi in izvedbi poraja vprašanja in razkriva problematiko, ki se zdi temeljnega pomena za znanstveno preučevanje mladinske književnosti.

Na tem mestu bi se dotaknili predvsem temeljnega problema, ki ga odpira branje *Pregleda mladinskih književnosti jugoslovanskih narodov*. Gre za literarnoteoretični pogled na pojem in pojav »mladinska književnost«, za vprašanje torej, ki je izhodiščnega pomena za vsakršno znanstveno preučevanje te posebne veje književnosti.

Kolikšno težo daje temu problemu Zlata Pirnat-Cognard, kaže dejstvo, da razčiščevanju tega vprašanja posveti samo tri strani svoje obsežne knjige, in še te tri strani vpne kar v uvodne besede, kar pomeni, da razčiščevanju tega vprašanja ne prisoja središčnega pomena v okviru problematike, ki se je loteva. Na treh straneh teoretičnega razmišljanja se avtorica omeji zgolj na povzemanje mnenj drugih; tako navaja »definiciji« mladinske književnosti dveh uglednih francoskih strokovnjakov (R. Dubois, M. Soriano) ter povzema nekatera znana tavrstna literarnoteoretična razmišljanja iz slovenskega in jugoslovanskega strokovnega prostora. To je vse. Niti zaslutiti ne moremo avtoričinega prizadevanja po lastnem dialogu z mnenji navajanih avtorjev, ki bi bil podprt morda tudi s poznavanjem drugih znanih sodobnih teoretičnih raziskav (pojava in pojma »mladinska književnost« iz širšega evropskega prostora (npr. Kunze, Doderer, Klingberg itd.); ali z drugimi besedami: v tej skrajno skopi teoretični plati razprave ni zaslutiti avtoričine lastne ideologije ali vsaj prizadevanja po razčiščevanju lastnih teoretičnih stališč in izhodišč; od razprave na disertacijski ravni pa bi smeli pričakovati vsaj izostren lastni odnos do ravni, ki jo je dosegla tavrstna slovenska in jugoslovanska sodobna strokovna misel, če že ne predpostavljamo tudi samostojnega prispevka k dosedanjim poskusom teoretične opredelitve

tega področja književnosti pri nas. Ohlapnost v teoretičnem pristopu k izhodiščnemu problemu: opredelitvi pojma »mladinska književnost«, ima za logično posledico ohlapnost, nedorečenost in zato tudi nedoslednost v uporabi teoretičnih oznak skozi vso razpravo.

Avtorica ne čuti potrebe, da bi skušala natančneje opredeliti oznake za žanre in literarne oblike, ki jih uporablja pri razporeditvi gradiva. Ta njen postopek pa povzroča nerazvidnost in zmedo, saj teoretično že opredeljene pojme uporablja po svoje, po drugi strani pa uvaja tudi takó posplošene kategorije, da bi vsaka od njih nujno zahtevala izčrpnjšo teoretično utemeljitev (npr. oznaki »druga krajša proza«, »druga daljša proza«). Kot tipičen primer ohlapnosti v literarnoteoretičnem pogledu si oglejmo samó del II. poglavja z naslovom *Pravljičica, pripovedka in druga krajša proza*.

Avtorica si ne prizadeva, da bi strokovne termine, ki jih uvaja v naslovu poglavja, torej izraze »pravljica«, »pripovedka«, »druga krajša proza«, teoretično natančneje opredelila in s tem utemeljila tudi svojo razporeditev literarnih del v vsako izmed teh kategorij. Zato se zgodi, da se npr. v podpoglavju *Slovenska pripovedka pred letom 1945* tako rekoč v istem košu znajdejo naslednji avtorji in dela: Cankar s svojimi mladinskimi spisi, Fran Milčinski s Pravljičami, pa tudi z Butalci in celó s Ptički brez gnezda ter France Bevk z vsem svojim predvojnimi mladinskimi opusom od pastirskih povesti do Tatiča in tudi obsežnejših pripovedi kot so Lukec in njegove škorec, Lukec išče očeta, Črni bratje, Tonček itd.

Pred seboj imamo žanrsko, oblikovno, kompozicijsko, slogovno in tudi po obsegu tako zelo raznovrstna in raznorodna dela, da nam je pri priči jasno, da avtorica z izrazom »pripovedka«, s katerim poimenuje vso navedeno pisano paleto besedil, ne misli na čisto določen literarni pojav, ki ga zaradi čisto določenih značilnosti literarna teorija opredeljuje kot »pripovedko«, če bi avtorica precizno doumela in tudi precizno uporabljala termin »pripovedka«; bi morala – če vzamemo za primer samo Bevka – vso njegovo realistično prozo uvrstiti v naslednje podpoglavje, ki mu je dala naslov *Slovenska mladinska povest in druga daljša proza*. Literarnoteoretični termin »pripovedka« se v razpravi pojavlja in ponavlja torej v samosvojih in subjektivnih vsebinskih razsežnostih, ki jih avtorica nikjer posebej ne opredeli; očitno pa je, da ta izraz pojmuje in uporablja v nezavezujočem pomenu »pripoved na sploh«, se pravi kot tisto najširšo oznako, pod katero se res dá uvrstiti vsakršno »krajše« prozno besedilo, pa naj je pisano v realističnem ali v

pravilčno fantastičnem slogu. Da je temu tako, da avtorica misli na teoretično povsem nezavezujočo oznako »pripoved« ali kaj podobnega, kot uporablja termin »pripovedka«, potrjuje tudi podpoglavje *Slovenska pripovedka v obdobju 1945–1968*: tudi v tem delu razprave je pod skupno oznako »pripovedka« avtorica združila obravnavo najrazličnejših in sicer sodobne realistične pripovedi in tudi vseh oblik povojne pravilčno fantastične proze.

Naše obravnavanje *Pregleda jugoslovanskih mladinskih književnosti* se je omejilo samo na vprašanje literarnoteoretičnih izhodišč pri obravnavanju mladinske književnosti na znanstveni ravni ter na vprašanje razčiščenja in dosledne rabe strokovne terminologije pri tem delu; zato puščamo ob strani vrsto problemov, ki jih branje te knjige vsekakor še odpira, med njimi pa je vendarle potrebno vsaj opozoriti na mnoge faktografske spodrsiljave v njej.

Za zaključek pa ne kaže spregledati še naslednjega problema: Avtorica pravi v uvodni besedi, da je »... razprava v svojem izvirknu namenjena francoskemu bralcu, ki ima le malo možnosti, da se seznanj z razvojem otroške in mladinske književnosti v Jugoslaviji v dostopnih jezikih«; nadalje pojasnjuje, da je tudi pri razdelitvi snovi mislila na to, da ne bi »prevelik razdrobljenost obdelanega predmeta mogla povzročati francoskemu bralcu težave«. Tu pa se razkrije ambivalenca v strokovni ambiciji razprave same, in zraven še vprašanje, kako naj se do knjige vedemo slovenski (jugoslovanski) bralci: ali naj jo beremo kot informativni priročnik ali s kritičnimi merili za znanstveno razpravo.

Po enem polu svojega namena, ki je »informirati tujino«, je delo Zlate Pirnat-Cognard sicer hvalevreden in tudi zelo ambiciozno zasnovan strokovni projekt. Toda s tem ko razprava podlega vidiku informacije »za tujca«, ostaja v očeh »domačega« bralca marsikdaj hudo ohlapna in poplošujoča v svojih izvajanjih. Hkrati pa se delo – kot razprava na disertacijski ravni – ne more izogniti tudi ustreznemu strokovno kritičnemu branju v kontekstu ravni, ki jo je že dosegla tovrstna slovenska in jugoslovanska strokovna in znanstvena misel. Iz te optike je razumeti tudi pričujoče razmišljanje; sklenemo pa ga lahko z ugotovitvijo, da bo *Pregled jugoslovanskih mladinskih književnosti* – predvsem zaradi obsežnosti zbranega gradiva – v rabi kot informativni priročnik, da pa je hkrati strokovna raven, na kateri je to gradivo obravnavano, celó v našem publicističnem tisku že presežena.

Marjana Kobe
Pedagoška akademija v Ljubljani

Pogačnikova študija kot izziv

J. Pogačnik *Na križišču zgodovine*
Izd. Cankarjeva založba, Ljubljana 1981, 461 str.

V okviru dosedanega literarnozgodovinskega proučevanja slovenistike predstavlja noviteta dr. Jožeta Pogačnika osvežujoč dosežek, na katerega je vredno opozoriti. Gre namreč za premik iz dosedanje prakse, ne le pri avtorju, pač pa tudi v okviru slovenistične prakse. V uvodu je namreč avtor postavil temeljna stališča za vedo, le-ta se razlikujejo od poprejšnjih in bi jih kratko označili kot zavestno navezovanje na konstantško šolo z Jaussovo recepcijsko teorijo. Mnogo pred H. R. Jaussum je na problem umetnine v času in vsakokratnem časovnem odmevu opozoril T. S. Eliot, govoreč o času, ki ni zgolj sedanjost, ampak je hkrati sedanjik trenutek preteklosti, pa zatem o učinku umetniškega dela. Odtod do H. J. Jaussovih navajanj, da lahko umetniško delo določimo le z njegovim delovanjem, da je zgodovina njegovega obstoja zgolj zgodovina odzivnosti med bralci, da je potrebno pojmovati književnost z gledišča sedanjega trenutka, dotod ni prepadnih razlik, po vsej verjetnosti pa je srž pojmovanj dokaj sorodna. Za J. Pogačnika je posebno izstopajoče zanimivo vprašanje, če reprodukcija minulega zdrži preverjanje v novem izkušenskem krogu. V ospredju so potemtakem nekatera vprašanja recepcijske teorije ob avtorjevem navezovanju na tiste ključne položaje v slovenskem literarnem gradivu, ki skušajo omogočiti drugačno branje in sevajo tudi drugačno vizijo, kot smo je sicer vajeni. Recepcijska teorija ni neznanka v slovenskem prostoru, toda kolikor se je pojavila, je bilo to doslej v manjši meri, včasih zastrto ali ne razvito, pri J. Pogačniku pa gre za eksplicitno opredelitev, ki naj v pričujočem gradivu z dvanajstimi poglavji dobi praktično veljavo in zaokroženo podobo. Ne da bi bil namen širše opredeliti teoretična načela o recepciji, pa zagotovo to ni edino izhodišče Pogačnikove metodologije in literarnokritične vizije.

Sklicujoč se na strukturalno jezikoslovje in Lévi-Straussa, bi se dalo reči, da je tako stališče o eksaktnosti in objektivnosti strukturalistične lingvistike vendarle preseženo in kaže upoštevati vsaj dosežke generativne gramatike Chomskega in poglede Lefevra na strukturalizem. Pri J. Pogačniku je treba pojmovati dobronamerno in odprto vprašanje o vedi kot zgodovinski eksaktnosti, medtem ko pri strukturalistih od Lévi-Straussa do R. Barthesa in drugih naletimo na stanje, nikakor ne na dialektiko, ki pa jo J. Pogačnik nujno vključuje. Četudi mimogrede spre-